

Zásada zákazu reformace *in peius* v civilním řízení ve světle práva na řádně vedené soudní řízení

30.4.2024 - Kamila Abbasi | Ústavní soud ČR

Kauza se týká náhrady nákladů řízení. Stěžovatel v roce 2011 jako tehdejší zaměstnanec první vedlejší účastnice utrpěl pracovní úraz. V roce 2014 se po ní proto žalobou domáhal zaplacení celkem 7 830 000 Kč s příslušenstvím jako náhrady ztížení společenského uplatnění.

Obvodní soud pro Prahu 5 rozsudkem ze dne 31. 3. 2022 mimo jiné uložil první vedlejší účastnici zaplatit stěžovateli 1 140 000 Kč s příslušenstvím, ve zbylé části žalobu zamítl a vedlejším účastnicím uložil zaplatit stěžovateli společně a nerozdílně náklady řízení ve výši 314 971,20 Kč. Uvedený rozsudek obvodního soudu napadla odvoláním druhá vedlejší účastnice, která v něm mimo jiné namítla nesprávné rozhodnutí o nákladech řízení pro nesprávné určení výše tarifní hodnoty u nároku, jehož výše se určuje volnou úvahou soudu. Odvolání podal též stěžovatel, který se jím domáhal vyššího odškodnění. Obvodní soud usnesením ze dne 11. 10. 2022 řízení o odvolání druhé vedlejší účastnice zastavil. Městský soud v Praze posléze napadeným rozsudkem rozsudek obvodního soudu mimo jiné v zamítavé části potvrdil (výrok I.), náklady přiznané stěžovateli vůči vedlejším účastnicím snížil na 144 091 Kč (výrok II.) a rozhodl, že nikdo z účastníků odvolacího řízení nemá právo na náhradu nákladů tohoto řízení (výrok III.).

Městský soud jen na základě odvolání stěžovatele shledal, že obvodní soud správně přiznal stěžovateli plnou náhradu nákladů prvostupňového řízení podle § 142 odst. 3 ve spojení s § 146 odst. 2 větou druhou občanského soudního řádu (o. s. ř.), avšak nesprávně určil jejich výši. Vyšel totiž z nesprávné tarifní hodnoty sporu ve výši 1 500 000 Kč do 7. 2. 2019 a za dobu po tomto datu ve výši 1 140 000 Kč. Podle městského soudu je zde třeba použít § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu a tarifní hodnotu 50 000 Kč, neboť předmětem řízení byl nárok stěžovatele na náhradu nemajetkové újmy. Tomu odpovídá snížená částka uvedená ve výroku II. napadeného rozsudku.

V ústavní stížnosti stěžovatel namítal, že odvolání podal výlučně proti výroku rozsudku obvodního soudu ve věci samé a nákladový výrok nenapadl. Městský soud rozsudek obvodního soudu ve věci samé potvrdil, avšak nákladový výrok přesto změnil. Nákladový výrok rozsudku obvodního soudu napadla odvoláním pouze druhá vedlejší účastnice, která však nezaplatila soudní poplatek, a proto městský soud řízení o jejím odvolání zastavil. Z toho stěžovatel dovozuje, že městský soud rozhodl v rozporu s § 224 odst. 2 o. s. ř., protože přezkoumal i výrok rozsudku obvodního soudu o náhradě nákladů řízení, který nikdo nenapadl odvoláním, a přestože výrok ve věci samé rozsudku obvodního soudu zůstal beze změny.

První senát Ústavního soudu (soudce zpravodaj Pavel Šámal) ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl. Rozsudkem městského soudu totiž byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny.

Zásada rovnosti účastníků řízení se mimo jiné projevuje v požadavku nezvýhodňovat účastníka řízení, který v řízení není aktivní. Zásada zákazu reformace *in peius*, která se obvykle uplatní v trestním řízení, má v jistých případech (byť omezeně) své místo i v řízení civilním, a to jako důsledek zásady

dispoziční. Zákaz reformace *in peius* zajišťuje svobodu práva podat opravný prostředek, neboť jen při jeho uplatnění se osoba podávající opravný prostředek nemusí obávat, že v důsledku podání opravného prostředku ve svůj prospěch nedojde k zhoršení jejího postavení. To znamená, že ten, kdo využil opravného prostředku, nemůže mít v důsledku rozhodnutí odvolacího soudu horší postavení, než jaké mu přiznávalo napadené rozhodnutí, tj. prvostupňové rozhodnutí nesmí odvolací soud změnit k tíži odvolatele. Pokud podaly odvolání obě strany, může se rozhodnutí odvolacího soudu pohybovat jen v rámci vymezeném odvoláními obou stran. Podstata zásady zákazu reformace *in peius*, která zaručuje, že procesní postavení odvolatele nebude jen v důsledku podaného odvolání zhoršeno, tak je v některých situacích totožná v občanském soudním řízení i řízení trestním.

Ústavní soud v obecné rovině nepovažuje za významné, jaké rozhodnutí o nákladech je správné, protože jde o procesní postup. V nyní posuzovaném případě se však rozhodnutí městského soudu v rozporu se zásadou zákazu reformace *in peius* negativně promítlo ve sféře garance odvolacího práva stěžovatele ve smyslu přístupu k soudu, protože nepodal-li by stěžovatel odvolání, nedošlo by ke zhoršení jeho právního postavení. Došlo též k zásahu do práva stěžovatele na rovnost účastníků v řízení, protože městský soud napadeným rozsudkem nepřípustně zvýhodnil vedlejší účastnice jako protistranu stěžovatele rozhodnutím v její prospěch, přestože k tomu neprojevily svoji vůli dispozičním úkonem (nepodali odvolání) a neopodstatňuje to ani veřejný zájem.

Jinými slovy, mění-li odvolací soud v řízení o odvolání jediného účastníka řízení rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení před soudem prvního stupně v neprospěch tohoto účastníka, rozhodne v rozporu se zásadou zákazu reformace *in peius*. Jakkoliv tato zásada není výslovně vyjádřena zákonem, platí v občanském soudním řízení jako důsledek zásady dispoziční, která platí pro podání odvolání a navazující řízení, dovoluje-li to povaha řízení a konkrétní procesní situace. Nerespektování zásady zákazu reformace *in peius* bez náležitého důvodu představuje porušení práva stěžovatele na soudní ochranu ve spojení s právem na rovnost účastníků v řízení. Uvedené platí tím spíše za situace, dojde-li ke zvýhodnění postavení účastníka řízení, který odvolání řádně nepodal, aniž by to soud řádně odůvodnil nebo aniž by ho k tomu nějaký řádný důvod vůbec vedl.

K problematice nákladů řízení Ústavní soud přistupuje obvykle zdrženlivě. V této věci však došlo k podstatné vadě, která narušuje samotnou podstatu přístupu k odvolacímu řízení a rovnosti účastníků řízení. Důsledkem napadeného rozhodnutí bylo výrazné snížení nákladů řízení z původně přiznané částky 314 971,20 Kč na částku 144 091 Kč. Procesní pochybení proto rovněž představuje závažný zásah do majetkové sféry stěžovatele.

Zrušením rozsudku městského soudu (jeho výroků II. a III.) Ústavním soudem se vytváří prostor pro opětovné posouzení rozhodnutí obvodního soudu o nákladech prvostupňového řízení městským soudem. Úkolem městského soudu v dalším řízení pak bude posoudit případ znovu v souladu s právním názorem Ústavního soudu. Soud v dalším řízení není oprávněn změnit odvoláním napadený rozsudek obvodního soudu v neprospěch stěžovatele.

Odlišné stanovisko uplatnil soudce Jan Wintr.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1238/23 je (včetně odlišného stanoviska) dostupný zde (778 KB, PDF).

<https://www.usoud.cz/aktualne/zasada-zakazu-reformace-in-peius-v-civilnim-rizeni-ve-svetle-prava-na-radne-vedene-soudni-rizeni>